

Καιάδας – Ο μύθος της θανάτωσης ασθενικών βρεφών από τους Σπαρτιάτες

Ένας απ' τους πιο ατιμωτικούς θανάτους κατά την αρχαιότητα, ήταν ο κατακρημνισμός σε βάραθρο. Εφαρμοζόταν στην Αθήνα, στην Κόρινθο, στους Δελφούς, στη Θεσσαλία κι αλλού και αφορούσε τους αιχμαλώτους, εγκληματίες, ιερόσυλους και προδότες. Εκτός από το αυτονόητο μαρτύριο, η ποινή εμπεριείχε και μεταφυσικές προεκτάσεις, καθώς το σώμα παρέμενε άταφο και η ψυχή αδυνατούσε να λυτρωθεί. «Κόρακες» ονομαζόταν ο τόπος τιμωρίας στη

Θεσσαλία, «βάραθρο» ή «όρυγμα» στην Αθήνα, όπου πάντως μετά το 406 π.Χ. φαίνεται πως η τιμωρία παύει να εφαρμόζεται, «Καιάδας» στη Σπάρτη. Ο τελευταίος είναι και ο πιο διάσημος, καθώς είναι ευρέως διαδεδομένη σήμερα η φήμη, πως εκεί έριχναν οι Σπαρτιάτες, εκτός από αιχμαλώτους και κατάδικους, τα ανάπηρα και ασθενικά βρέφη ή παιδιά της Σπάρτης. Ο Καιάδας, που ο Στράβων τον αποκαλεί *«δεσμωτήριο το παρά Λακεδαιμονίους σπήλαιο τι»*, ταυτίζεται σήμερα με το σπηλαιοβάραθρο του χωριού Τρύπη (10 χλμ. βορειοδυτικά της Σπάρτης), βάσει των περιγραφών του αρχαίου περιηγητή Πausanias (τον αποκαλεί *«απότομο και βαθύ βάραθρο»*), του Πλούταρχου κ.ά., καθώς και του σύγχρονου Γάλλου περιηγητή O. Rayet, ο οποίος το επισκέφτηκε το 1879.

Κατά ιστορικές αναφορές, στον Καιάδα ρίχτηκαν από τους Σπαρτιάτες ο ήρωας του Β΄ Πελοποννησιακού πολέμου ο Αριστομένης ο Ανδανιεύς μαζί με 50 αιχμαλώτους Μεσσηνίους. Επίσης στον Καιάδα οι Σπαρτιάτες κατακρήμνισαν και το νεκρό σώμα του βασιλέως των Πausanias που είχε καταδικαστεί σε θάνατο επί προδοσία. Οι αρχαίες αναφορές (Θουκ. 1.134, Πausanias. 4.18, Στράβ. Η 376) καθιστούν σαφές ότι στον Καιάδα απορρίπτονταν *«...οι επί μεγίστοις τιμωρούμενοι»* και οι αιχμάλωτοι πολέμου.

Πως όμως διαμορφώθηκε ο μύθος περί κατακρήμνισης καχεκτικών παιδιών στον Καιάδα;

Εν αρχή ην ο Πλάτων, ο οποίος στην «Πολιτεία» του πρότεινε τη θανάτωση των

ασθενικών βρεφών σε βάραθρο της κλασικής Αθήνας, αλλά ανεξήγητα το εφιαλτικό όνειρό του Πλάτωνα χρεώθηκε η Σπάρτη. Ο Καιάδας έχει -μάλλον κακώς- ταυτιστεί με τους, επίσης τρομερούς, «Αποθέτες». Τον τόπο δηλαδή που οι Σπαρτιάτες απέθεταν τα μη αρτιμελή βρέφη, όπως αναφέρει ο Πλούταρχος και μόνον αυτός, στον βίο του Λυκούργου. Συγκεκριμένα ο αρχαίος ιστορικός γράφει ότι οι γονείς του κάθε νεογέννητου το έφερναν εμπρός σε μία επιτροπή γερόντων που το εξέταζαν. Εάν το έβρισκαν υγιές και αρτιμελές το παρέδιδαν στην πόλη να ανατραφεί, ενώ στην αντίθετη περίπτωση το «απέπεμπον εις τας λεγομένας Αποθέτας», έναν βαραθρώδη τόπο στον Ταύγετο, έτσι ώστε το δύσμορφο βρέφος να πεθάνει μεν από βέβαιο φυσικό θάνατο, αλλά η πολιτεία να μη μιανθεί από την εκτέλεση του. Πάντως, ακόμη και έτσι, οι σύγχρονοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι αυτή την τύχη είχαν μόνο τα παιδιά με βαριές δυσμορφίες και όχι ελαφρές αναπηρίες, αλλά και παιδιά από ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες.

Πιθανότατα, οι αόριστες αναφορές για την εγκατάλειψη νεογνών στους «Αποθέτες» του Ταύγετου, που συνδέονται συχνά με τον αρχαίο Καιάδα, συγχέονταν με τη γνωστή, σε όλη την αρχαιότητα, πρακτική της βρεφοκτονίας. Η πρακτική της βρεφοκτονίας, αποτελούσε έσχατο και επώδυνο μέσο οικογενειακού προγραμματισμού σε όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας, από την απώτερη προϊστορία μέχρι τη σύγχρονη ιατρική επανάσταση και την εφαρμογή προηγμένων μεθόδων αντισύλληψης και αποφυγής ανεπιθύμητων κυήσεων. Η δε, έκθεση των παιδιών με κάποια γενετική δυσπλασία ή δυσμορφία αποτελούσε κοινή πρακτική και δεν παρατηρούνται διακρίσεις ή πολυνομία από πόλη σε πόλη και από εποχή σε εποχή. Όμως, ακόμη και η συνθήκη της ψυχικά επώδυνης βρεφοκτονίας, βρίσκεται σε πλήρη αντιπαράθεση με την αποτρόπαιη και αήθη παραβίαση της έμφυτης ανθρώπινης αίσθησης του φυσικού και νομικού δικαίου, που συνεπάγεται οποιαδήποτε αντίληψη εγκατάλειψης ανυπεράσπιστων και εν ζωή νεογνών, στις διαθέσεις επιθετικών καιρικών συνθηκών και άγριων ζώων. Συνεπώς, η άποψη αυτή φαίνεται να αποτελεί πάρεργο της ίδιας δυσφημιστικής παρερμηνείας του Καιάδα και της εγχώριας ιστορικής υποβάθμισης της αρχαίας Σπάρτης (με την ελληνική Εκκλησία να υποστηρίζει αυτόν τον μύθο, με ιδιαίτερο «ζήλο»).

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο οι εκτελέσεις καταδίκων (ή αιχμαλώτων) γίνονταν πάντα τη νύχτα και πολλές ερμηνείες μπορούν να δοθούν πάνω σε αυτό, που αφορούν είτε σε κάποια τελετουργική πρακτική είτε σε ψυχολογικά αίτια ή στην επιθυμία να κρυφτεί από την κοινή θέα το επαίσχυντο τέλος ενός Σπαρτιάτη. Επιπλέον, οι εκτελέσεις γίνονταν στη φυλακή, προφανώς διά απαγχονισμού,

τουλάχιστον έως την εποχή του Ηροδότου. Ο Καιάδας δεν αναφέρεται πουθενά ούτε κάποιο άλλο είδος κατακρημνισμού. Ίσως ο Καιάδας να χρησιμοποιούνταν ως ένα μέρος όπου ρίχνονταν τα σώματα μετά την εκτέλεση.

Η αλήθεια είναι, πάντως, πως έχουμε ελάχιστες μαρτυρίες για υποθέσεις ανθρωποκτονίας στη Σπάρτη και ακόμη λιγότερες για τις ποινές που επιβάλλονταν εκεί. Γενικότερα, στην αρχαιότητα οι αναφορές για τη θανάτωση βρεφών στον Καιάδα είναι εξαιρετικά περιορισμένες και χαρακτηρίζονται από ασάφεια και απροσδιοριστία, ενώ στη σύγχρονη εποχή αποκτούν μεγαλύτερη αποδοχή και διάδοση και μάλιστα σε συγγράμματα της στοιχειώδους εκπαίδευσης, παρά την παντελή έλλειψη τεκμηρίωσης και υποστήριξης της αινιγματικής μυθοπλασίας. Αντίθετα, στη διεθνή ιστοριογραφία οι σχετικές αναφορές αμφισβητούνται ή αγνοούνται παντελώς.

Ο θρύλος αυτός, φαίνεται να παίρνει σάρκα και οστά το 1904, όταν κατά την διεξαγωγή αρχαιολογικής έρευνας, τα αρχαιολογικά ευρήματα εντός του Καιάδα οδήγησαν την τότε ομάδα των ξένων αρχαιολόγων στη διαπίστωση, που έως σήμερα κακώς παραμένει, ότι οι αρχαίοι Σπαρτιάτες έριχναν στον γκρεμό τα ανάπηρα παιδιά, με το σκεπτικό ότι τους ήταν βάρος και άχρηστα για την κοινωνία τους. Η επιστημονική ομάδα βασίστηκε στο μικρό μέγεθος των οστών, που αποκάλυψε η αρχαιολογική έρευνα, τα οποία απεδόθησαν σε οστά μικρών παιδιών.

Το 1956, μισό αιώνα μετά, η μέθοδος του άνθρακος C14 αξιολόγησε τα συγκεκριμένα ευρήματα ως μη ανήκοντα σε παιδιά αλλά σε ενήλικους άνδρες και γυναίκες και μόνον σε ένα ποσοστό 15% ανήλικων. Άπαντες δε, είχαν κατάγματα. Κατά τη δεκαετία του 1980, αλλά και το 2003, πολλοί αρχαιολόγοι, σπηλαιολόγοι αλλά και ορειβάτες κατέβηκαν στον Καιάδα και έδωσαν διάφορα στοιχεία για τα ευρήματα που υπάρχουν στο εσωτερικό του. Επικρατεί, βέβαια, μια σύγχυση για το κατά πόσο έφτασαν στον «πάτο» του πηγαδιού. Άλλωστε, δεν γνωρίζουμε αν με τα χρόνια λόγω των σεισμών η δομή του Καιάδα έχει αλλάξει. Κατά τον Πλούταρχο (Κίμων 16.4) ο σεισμός τού 464 π.Χ. ήταν τρομακτικά ισχυρός: «*Η χώρα των Λακεδαιμόνιων χάσμασιν ενώλισθε πολλοίς και των Ταϋγέτων τιναχθέντων κορυφαί τινές απερράγησαν*» (άνοιξαν χάσματα και αποκόπηκαν βράχοι από τις κορφές τού Ταύγετου). Είναι επομένως φυσικό να έπεσαν από τότε μεγάλοι βράχοι και στο εσωτερικό τού Καιάδα. Παρατηρήθηκε ότι και πάνω σε πεσμένους ογκολίθους υπήρχαν οστά ανθρώπινων σκελετών, πού ρίχτηκαν

προφανώς από την άνω, αρχική είσοδο και μετά το 464 π.χ. Πάντως, το σίγουρο είναι ότι τα οστά που βρήκαν εκεί ανήκουν σε ενηλίκους, ηλικίας 18-35 ετών. Βρέθηκε μόνο ένας σκελετός παιδιού, όχι πολύ μικρής ηλικίας, το οποίο πιθανολογείται ότι έπεσε κατά λάθος μέσα στον Καιάδα. Μαζί με τα οστά βρέθηκαν αιχμές από βέλη και δόρατα, ενώ ένα θραύσμα κρανίου είχε καρφωμένη πάνω του την αιχμή ενός βέλους. Πολλοί κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα περισσότερα από τα σώματα που ρίχτηκαν εκεί ήταν ήδη νεκρά. Βρέθηκαν, επίσης, λύχνοι και σιδερένιοι χαλκάδες-δεσμά.

Σε κάθε περίπτωση δεν διαπιστώθηκε η παρουσία σκελετικών ευρημάτων νεογέννητων ατόμων ή βρεφών, τα οποία αποτελούν το πιο αμφιλεγόμενο και αμφισβητούμενο στοιχείο της σχετικής ιστοριογραφίας που συνδέεται με το σπηλαιοβάραθρο του Καιάδα και την αρχαία Σπάρτη. Επίσης, δεν μπόρεσε να διαπιστωθεί μέχρι σήμερα, παρά τις επανειλημμένες έρευνες, η παρουσία σκελετικών ευρημάτων μικρών παιδιών, βιολογικής ηλικίας 1-4 ετών ή μεγαλύτερων παιδιών ηλικίας 5-10 ετών, στο χώρο του σπηλαιοβαράθρου. Όπως έχει, ήδη, αναφερθεί, τα περισσότερα από τα ανθρώπινα σκελετικά ευρήματα, που βρέθηκαν στο χώρο του σπηλαιοβαράθρου, ανήκουν σε άνδρες βιολογικής ηλικίας, μεταξύ 18 και 35 ετών. Μόνο δύο κρανία ενηλίκων ανδρών εμφανίζουν ενδείξεις πιθανής βιολογικής ηλικίας μεγαλύτερης των πενήντα ετών, ενώ βρέθηκαν λίγα σκελετικά ευρήματα δύο εφήβων, πιθανής ηλικίας 14-17 ετών, καθώς και τμήματα μετωπιαίου οστού και άνω γνάθου που πρέπει να ανήκουν σε ένα ακόμη νεαρό άτομο ηλικίας, περίπου, δώδεκα ετών. Αλλά και αυτή ακόμη η περίπτωση του νεαρότερου ατόμου δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί τεκμήριο θανάτωσης βρεφών στον Καιάδα. Αντίθετα είναι γνωστή, ακόμη και από τη σύγχρονη ιστορική περίοδο, η συχνή εμπλοκή μεγαλύτερων παιδιών και εφήβων σε βίαιες αντιπαραθέσεις και πολεμικές συρράξεις.

Τα συμπεράσματα περί ευγονίας των Σπαρτιατών, στο πλαίσιο μιας στρατοκρατούμενης κοινωνίας, ο υπερβάλλων ρόλος των φυλετών στις οικογενειακές και ατομικές υποθέσεις, στο πλαίσιο του κοινοβιακού χαρακτήρα της σπαρτιατικής κοινωνίας, προέρχονται και αποτελούν αναπόσπαστα μέρη του σπαρτιατικού μύθου, του οποίου ένας από τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες ήταν και ο Πλούταρχος. Συνεπώς, η ούτως ή άλλως αμφισβητήσιμη αναφορά στη σκόπιμη θανάτωση βρεφών στον Καιάδα, για λόγους ευγονικής, φαίνεται να κλονίζεται σοβαρά. Το παραμύθι περί «...ωραίων Σπαρτιατών, Καιάδα ανάπηρων τέκνων» άλλωστε δεν συμπορεύεται με τον ποιητή Τυρταίο (εκ γενετής τυφλόν),

τον βασιλιά Αγησίλαο της Σπάρτης (εκ γενετής χωλόν) και πλείστους άλλους διακεκριμένους Σπαρτιάτες, οι οποίοι δεν ήταν αρτιμελείς, καθώς και από την επίσημη ιστορία. Χαρακτηριστικό είναι δε, πως όταν κάποτε ειρωνεύτηκαν έναν κουτσό Σπαρτιάτη που πήγαινε να πολεμήσει, αυτός απάντησε πως «ο πόλεμος χρειάζεται άτομα που μένουν στη θέση τους και όχι άτομα που το βάζουν στα πόδια», ενώ σε παρόμοια περίπτωση τυφλού Σπαρτιάτη, αυτός απάντησε πως «και τίποτα να μην κάνω, όλο και κάποια λεπίδα του εχθρού θα στομώσω με το σώμα μου».

Αποθετήριο αναπήρων τέκνων πρωτολειτούργησε επί Βυζαντίου (τα ανάπηρα τέκνα τα απέθεταν στα «άντρα», τα οποία ήταν σπηλιές), προηγήθηκε όμως η απόθεση τέκνων υγιών και μη υγιών από τους Ρωμαίους κατά την τελευταία περίοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας γνωστή και ως πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας για άλλους λόγους (κοινωνικούς κατ' εξοχήν).

Πηγές

noesi.gr (Σταματίνα Χασομέρη, αρχιτέκτων μηχανικός) | meta-journalist.blogspot.com (Θεόδωρος Πίτσιος, καθηγητής Φυσικής Ανθρωπολογίας - Περιοδικό «Forbidden History») | el.wikipedia.org | aparadektoi.gr («Τρίτο Μάτι», τεύχος 127, Νοέμβριος 2004, άρθρο «Ο φονικός Καιιάδας», Βασίλης Μπακούρος, σελίδα 65) | politikokafeneio.com (Πέτρος Θέμελης, καθηγητής του Πανεπιστημίου της Κρήτης και Έφορος Αρχαιοτήτων - «Καιιάδας», Αρχαιολογία, 15,1985, σελ. 5-62) | lakonizein.blogspot.com | ixorcosmos.gr | toxolyros.gr